

Ontologioiden käyttö sisällönkuvailussa

MITÄ, MIKSI, MITEN?

Sisällönkuvailun tarkoituksena on kertoa, mitä aiheita ja teemoja aineisto käsittelee. Kuvailulla pystytään parantamaan aineiston löydettävyyttä ja auttamaan tiedonhakijaa löytämään häntä kiinnostavia aiheita kattavasti ja helposti. Sisällönkuvailun ansiosta tiedonhakija voi tehdä aiheenmukaisia tiedonhakuja sekä arvioida käytettyjen asiansanojen perusteella, pitääkö hän saamaansa hakutulosta relevanttina.

Sisällönkuvailun menetelmiä on monia. Kuvailulla voidaan tarkoittaa esimerkiksi asiansanojen, luokitusten tai erilaisten vapaavalintaisten avainsanojen antamista aineistolle. Tämä ohje keskittyy ontologioiden käyttöön sisällönkuvailussa. Esimerkkinä on käytetty Yleistä Suomalaista Ontologiaa YSOa ja ontologiapiilvi KOKOa. Samat peruseriaatteet ovat kuitenkin sovellettavissa myös muiden kontrolloitujen sanastojen käyttöön.

Sisällönkuvailun merkitys korostuu entisestään, kun tietokannat kasvavat, yhteisiä tietovarantoja otetaan käyttöön ja digitaalinen tietoympäristö laajentuu. Asiansanojen, ontologioiden, luokitusten ja muiden kontrolloitujen sanastojen käyttö lisää sisällönkuvailun tasalaatuisuutta ja yhtenäisyyttä. Tämä mahdollistaa linkitetyn datan käytön tiedonhaun perustana, jolloin voidaan tuottaa nykyistä parempia hakutuloksia ilman, että asiakkaiden tarvitsee itse tuntea sisällönkuvailuvälineitä.

Kontrolloidun sanaston käyttö auttaa myös hakusanojen synonyymian hallinnassa. Lisäksi termien väliset suhteet ja ohjaustermit ohjaavat käyttämään termejä joilla löytyy entistä tarkempia osumia. Halutessa sisällönkuvailua voidaan lisäksi täydentää käyttäjien tuottamilla tageilla ja arvosteluilla.

SISÄLLÖNKUVAILU KÄYTÄNNÖSSÄ

Laadukas sisällönkuvailu on aina asiakaslähtöistä: aineistoja pyritään tarkastelemaan käyttäjäkunnan tarpeet huomioiden. Aloita tutustumalla kuvailtavaa aineistoon ja pyri muodostamaan yleiskuva aineiston pääteemasta. Yritä asettua tiedonhakijan asemaan: jos itse hakisit tällä asiansanalla, olisitko tyytyväinen, että saisit tämän aineiston hakutulokseksi?

Tarkoituksena ei ole toistaa itse aineistossa esiintyviä sanoja vaan katsoa myös sanatason taakse ja poimia teemoja, joita ei suoraan mainita. Esimerkiksi maapallon ensimmäisiä esitumaisia eliöitä käsittelevän aineiston kuvailuun saattaa sopia elämän synty, vaikkei sitä suorasanaisesti mainitakaan.

Liian yleisiä käsitteitä kannattaa välttää. Esimerkiksi syöväen lääkehoitoa käsittelevää aineistoa ei kannata kuvailla käsiteellä lääketiede, vaan valita mieluummin jotain tarkempaa, esim. syöpätaudit, syöpähoidot.

Jos haluamaasi sanaa ei löydy sanastosta, etsi myös synonyymisiä tai muutoin merkitykseltään läheisiä käsitteitä. Myös hakusanan katkaisua kannattaa testata. Vaikka sanastosta puuttuisi vero ja verot, sieltä voi löytyä verotus.

Käsitteelekö aineisto yhtä tai useampaa yksilöitävissä olevaa henkilöä, yhteisöä, tapahtumaa, paikkaa tai teosta? Keskeiset erisnimet voivat olla haun kannalta oleellisia, mutta sivuhuomiona mainitut toimijat eivät välttämättä tuota relevantteja hakutuloksia. Tutki lisäksi, onko tarvetta määrittellä aineiston käsittelemä henkilö, yhteisö, tapahtuma, teos, aika ja/tai paikka myös yleisemmällä, ei-yksilöidyllä tasolla (esimerkiksi Jean Sibelius myös asiansanalla "säveltäjät").

Lue lopuksi valitsemasi asiansanat läpi. Antavatko ne mielestäsi tiivistetyn esityksen aineiston aihepiiristä?

SISÄLLÖNKUVAILU ONTOLOGIOILLA

Ontologiat perustuvat usein asiansastoihin ja tesauruksiin, mutta eroavat niistä muutamien keskeisin tavoin. Ontologiat ovatkin asiansastoista poiketen useimmiten

- monikielisiä
- yhtenäisen hierarkian omaavia (jokaisella käsitteellä on yläkäsite)
- pysyviin (URI-)tunnisteisiin pohjautuvia
- linkitettyjä muihin sanastoihin/ontologioihin

Lähtökohtaisesti ontologialla tehtävä sisällönkuvailu on samanlaista kuin asiansastolla tai tesauruksella tehtävä kuvailu. Yllä mainitut ontologioiden ominaisuudet voivat kuitenkin vaikuttaa sisällönkuvailuun tietyissä tilanteissa.

Monikielisyys esimerkiksi Yleisen suomalaisen ontologian tapauksessa (fi, sv, en) voi tarkoittaa sitä, että tietyn aineiston kuvailu tarvitsee tehdä vain yhdellä kielellä ja silti kaikki käsitteen muut kielet saadaan tiedonhaun piiriin. Kuvailu siis tarvitsee tehdä kielestä riippumatta vain kertaalleen toisin kuin yksikielisillä asiansastoilla.

Yhtenäinen hierarkia mahdollistaa tarkimman mahdollisen käsitteen käyttämisen sisällönkuvailussa. Esimerkiksi jos teos käsittelee talitaisia, ei sisällönkuvailtavaan teokseen välttämättä tarvitse erikseen lisätä käsitettä *linnut*, koska se on talitiasten yläkäsite ja sitä voidaan näin ollen hyödyntää tiedonhaussa jos ontologia toimii tiedonhakuprosessin sisällä toivotulla tavalla.

HUOM! Ontologia (esim. YSO) saattaa sisältää sellaisia käsitteitä, joiden ensisijainen tarkoitus on luoda hierarkiaa käsitteiden välille. Näitä käsitteitä *ei ole tarkoitettu kuvailuun*. YSOssa nämä käsitteet ovat tyyppiä *Hierarkisoiva käsite*, ks. esim. <http://finto.fi/ysa/fi/page/p8318>

Pysyvien URI-tunnisteiden ja ontologian linkitysten hyödyntäminen on yleensä järjestelmäpuolen vastuulla, eikä niiden käyttö vaikuta itse sisällönkuvailuprosessiin.

Huomioita KOKOn käytöstä sisällönkuvailussa:

KOKO-ontologia on laaja, yli 50 000 käsitettä sisältävä ontologia ja se soveltuu käytettäväksi erityisesti silloin kun kuvailtavat aineistot ovat aiheeltaan erilaisiin aihepiireihin kuuluvia. KOKO kootaan automaattisesti yhdistämällä YSO ja YSOon linkitetyt erikoisalojen ontologiat yhdeksi ontologiapilveksi.

KOKO-ontologian suhteen on hyvä muistaa, että vaikka osa siihen sisältyvistä ontologioista on monikielisiä, ei jokaiselle KOKO-käsitteelle ole olemassa monikielisiä termejä. KOKOsta ei myöskään löydy maantieteellisiä paikkoja, tai henkilöitä ja yhteisöjä, joita voidaan toisinaan tarvita sisällönkuvailussa.

ESIMERKKEJÄ

Kirja:

Sohvaryhmän läpimurto : kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa / Minna Sarantola-Weiss.

Sisällönkuvailukäsitteet/asiasanat:

- sohvat
- huonekalut
- aikakauslehdet
- mainokset
- koti
- sisustus
- olohuoneet
- kalusteet
- tyyli
- huonekaluteollisuus
- kauppa
- mainonta
- huonekaluliikkeet
- kulutus
- elintaso
- elämäntapa
- suomalaiset
- yhteiskunnallinen muutos
- kulttuurihistoria
- kulutuskulttuuri
- historia
- 1960-luku
- 1970-luku

Kirja:

Kokoelmalla on tekijänsä! : Ateneumin kokoelmatoiminnan vaikuttavuus / Teijamari Jyrkkiö ja Eija Liukkonen (toim.)

Käsitteet/asiasanat:

- taidemuseot
- kokoelmat
- taidekokoelmat
- hankinta
- kokoelmatyö
- näyttelytoiminta
- taidenäyttelyt
- näyttelyt
- kuvataide
- vaikuttavuus

HYÖDYLLISIÄ LINKKEJÄ

[Sisällönkuvailun asiantuntijaryhmän sivusto](#)

[Kirjastojen sisällönkuvailuopas](#)